

TİCARET - SANAYİ VE ESNAF ODALARI

Yazan: *Fethi ÇELİKBAŞ*
İktisat Doçenti

Dünya harbinin, memleketimiz iktisadında zaruri olarak doğuracağı sıkıntılar ve sarsıntılara karşı, «Devletin bünyesini iktisat ve millî müdafaa bakımından takviye maksadiyle» (Millî Korunma Kanunu M. 1) Büyük Millet Meclisi, İcra Vekilleri Heyetinin, gerekli tedbirleri zamanında alabilmesini sağlamak üzere, 1940 yılının birinci ayında «Millî Korunma Kanunu» nu kabul etmişti [1]. İşte, bu kanuna dayanılarak, söylenen tarihten itibaren, birtakım yeni devlet müesseseleri vücuda getirildi. Ve buna müvazi olarak da, muhtelif iktisadi sebepler ve bu sebeplerin tesirliliğini artıran psikolojik şartlar neticesinde yükselmeye mütemayil fiyatlar, yer yer tatbik edilen «âzami fiyat siyaseti» ile tutulmaya, durdurulmaya çalışıldı. Harb iktisadının şartları bakımından, haddi zatında doğru olduğu, fakat bilhassa eksik, mahdut, perakende ve mahallî olmak yüzünden muvaffak olamadığını sandığımız [2] «âzami fiyat siyaseti» nin tatbikına devam edilmekten, 1942 yılının temmuzundan itibaren vazgeçildi. Bu suretle, «*Arz ve Talep Kanunu*» nun hükmüne teslimiyet gösterilir gibi olundu. Aynı zamanda, ticaretin de kendi haline, tamamiyle serbest bırakılmasının mahzurları düşünülerek «*tüccarın, kendi kendini murakabe etmesi*» dâvası ortaya atıldı. Halbuki, piyasada mal bulunmamasına, mevcut malların satışa çıkarılmaması veya satıştan çekilmesine, suni fiyat yükseltmelerine, kara pazarın meydana gelmesine, hattâ büyük ölçüde, müstehlikler arasında istifciliğin baş göstermesine; hulâsa, memleket ticaretinin bu derece sıkıntıya düşmesine, biricik değil, fakat her halde başlıca sebep bizzat tüccarların kendileri idi. Bu itibarla, «*tüccarın, kendi kendini murakabe etmesi*» prensipinden müspet bir netice beklenemezdi. Nitekim, tüccara karşı beslenen, bir nevi «*Platonik*» itimattan ilerigeldiğini tahmin ettiğimiz bu tedbirin isabetsizliği, harb iktisadi şartlarının da, tabiatan elverişsizliği yüzünden, çok acı olarak kendini göstermekte gecikmedi. Böylelikle, esasen oldukça yüksek bir hadde varmış olan eşya fiyatları, birkaç ay içinde, bir miktar daha fırlayıverdi. Mamafih, bu

[1] F. Çelikbaş, «Harb İktisadi ve Millî Korunma Kanunumuz», Ülkü, Sayı 86, Nisan 1940

[2] F. Çelikbaş, «Fiyat Murakaba Siyasetinin Bazı Prensiplerine Dair», Millet mecmuası sayı 4 ve 6 1942. — Diğer tamamlayıcı tedbirleriyle beraber, bugün dahi, *merkezî* bir fiyat müdahale ve murakabasının zaruretine kani bulunuyoruz. Varlık vergisiyle, umumi bir durgunluk devresine girdiğini müşahede ettiğimiz fiyatların, bu tesirin ortadan kalkmasıyla, tabii diğer şartlar aynı kaldığı takdirde, tekrar yükselmeye doğru bir temayül göstermelerinin *çok mümkün* olduğunu tahmin ediyoruz.

teşebbüs, Millî Ticaret ve Sanayiimizin bütünlüğü ve bünyesinin sağlamlığını emniyet altına almak bakımından, şüphesizki her kanun gibi tatbikindeki başarı nispetinde hayırlı ve feyizli olmaya namzet, devamlı ve şümüllü bir teşkilât kanununu da, memlekete kazandırmış oldu: 4355 numaralı «Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları Kanunu».

Şimdi biz, adı geçen kanunun ticaret borsalarına mütaallik hükümlerini, ileride ayrıca tetkik etmek üzere, nizamnamesinin neşrine [3] bırakarak, bu yazımızla, Ticaret ve Sanayi Odalarıyla Esnaf Odalarının kuruluş, teşkilât ve vazifelerini tesbit etmek suretiyle *hukuki* ve *iktisadi* hüviyetlerini ortaya koymaya çalışacağız.

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından, içinde bulunduğumuz yılın ilk ayında kabul olunan bu kanuna göre, Ticaret ve Sanayi odalarıyla Esnaf odaları, «meslekî ahlâk ve tesanüdü, halkın ihtiyaç ve menfaatleriyle ahenkli olarak muhafaza ve inkişaf ettirmek maksadiyle» (Kanun M. 10), Ticaret Vekilliği tarafından «iktisadi ihtiyaçların lüzumlu kıldığı yerlerde (M. 1) kurulabilecektir. Ancak Ticaret Vekilliğinin teşebbüsüyle kurulan bu teşekküllere, teşekküllerin yine adı geçen Vekillikçe değiştirilebilen (M. 24) bölge hudutları [4]» dâhilinde bulunan büyük, küçük, resmî, hususi bilûmum ticaret, sanayi ve sanat erbabı girmekle mükelleftir. Kanunun bu hususa taallük eden 3 üncü maddesinde aynen şöyle denmektedir: «Tacir sıfatını hâiz bilcümle hakiki ve hükmi şahıslar ile devletin, hususi idarelerin ve belediyelerin sermayesiyle kurulmuş veya bunların iştirakleri olan hükmi şahsiyeti haiz müesseseler ve şubeleri buldukları yerin Ticaret ve Sanayi odalarına»; «esnaf buldukları yerin esnaf odalarına kaydolunmaya mecburdurlar» (M. 3/1, 2). Bu mecburiyete gönüllü riayet etmiyenlerden, 19 uncu maddenin a bendi mucibince, kayıt ücreti olarak ödenmesi gereken paranın üç misli alınacak ve alâkadar teşekkülün (odaların) idare heyeti tarafından verilecek bu karar, icabı halinde, icra dairelerince infaz olunabilecektir (M. 33/1, 3). Ayrıca, yukarda söylenen üçüncü madde mucibince, Ticaret ve Sanayi odalarıyla Esnaf odalarına kaydolma müddetinin geçmesinden sonra, kayıt olunmadıkları halde ticaret ve sanatla iştigal edenler, hapis ve para cezası tehdidi altındadırlar (M. 53). Şimdi, daha evvel odaların teşkiline ait olarak söylenen hükümler ve bu arada şubelerin de, buldukları mahal Ticaret ve Sanayi odalarına ayrıca kaydolunmak mecburiyetleriyle, munzam aidat hakkındaki 20 inci madde hükmü göz önüne alınırsa, odaların, millî iktisadın organizması içinde, meslekî olmaktan ziyade mülki veya daha doğru olarak meslekler itibariyle mülki bir teşekkül oldukları mey-

[3] Devlet Şûrasının tetkikinde olduğunu, gazetelerden öğrendiğimiz nizamnamenin, yakında neşri beklenmektedir.

[4] Odalar doğrudan doğruya Ticaret Vekilliğine bağlı bulduklarına göre, bölge hudutlarının tesbitinde mülki taksimata riayet mecburiyeti yoktur. Bu keyfiyet, vilâyetler teşkilâtında, halka kolaylık için, iktisadi münasebetlerin esas alınmasını sağlayabilir.

dana çıkar [5]. Burada, mülki esasa dayanılarak, Ticaret Vekilliği tarafından millî ticaret ve sanayiın teşkilâtlandırılması bahis mevzuudur. Başka bir görüşle, odalar, Ticaret Vekilliği teşkilâtının, ticaret, sanayi, küçük sanat erbabı ve esnaf vasıtasıyla, memleketin muhtelif bölgelerine uzatılmış müesseseleri karakterini haizdir.

«Ticareti nakdî sermayesinden ziyade bedeni mesaisine istinadeden ve kazancı maişetini temine kâfi olacak derecede az olan sanat ve ticaret sahiplerini» (M. 1/3) [6] bir araya getiren esnaf odalarıyla, bu tarif dışında kalan iktisadî işletme ve müesseselerin kâffesini bir araya toplıyan ticaret ve sanayi odaları hükmi şahsiyete sahip kılınmışlardır (M. 1). Bu sebeple, seçim esasına göre teşekkül eden üç kanuni uzuvla teşhiz edilmişlerdir (M. 4). Temsil salâhiyeti, «idare heyetleri» reisine veya reisin âza arasından tevkil edeceği zata aittir (M. 18/1). Odalar, «idare heyeti» reisi ile, bu heyetin kendi âzası arasından seçeceği bir zatın müşterek imzalarıyla ilzam olunur (M. 18/2); ihtiyaçları için muayyen şartlar dâhilinde, gayrimenkul iktisabedebilirler (M. 29).

Ticaret ve Sanayi odalarıyla Esnaf odalarının gelirleri beş fıkra altında toplanmıştır: Miktarları alâkalı teşekkül «meclisi» nin kararı ve Ticaret Vekilliğinin tasdikiyle bir mîsline kadar artırılabilen ve nizamnamede gösterilecek esaslara göre derecelendirilen kayıt ücretleri ve senelik aidat, yapılacak hizmetler karşılığı ve verilecek veya tasdik olunacak vesikalar mukabili alınacak ücretler, teşekküllerce kurulacak müesseselerden temin olunacak gelirler ve nihayet ilân ve neşriyat bedelleri, teberrular, muavenetler ve saire gibi müteferrik gelirler (M. 19 - a-d). Bunlardan başka, muhtelif ihtimaller derpiş olunarak sevk olunan 20 inci madde ile de, munzam aidattan bahsedilmektedir.

Çok küçük işletmelerin bünyesi ve kendilerine has meseleleri, kanun vazını, bir yandan tacir ve sanayici, diğer yandan da esnaf, iktisadî - içtimai (économico-social) kategorilerini birbirinden ayırdetmek zarureti karşısında bıraktığı gibi, benlikleri hükmi şahsiyeti haiz odaların bütünlüğü içinde eritilen çeşitli mesleklerin de, kendilerine ait problemleri olduğu gözden uzak tutulmamış ve bunun neticesi olarak, kanuni uzuvların teşekkülünde, meslekî temsil esasına dayanılmıştır.

İlk önce, «nizamnamede yazılı esaslara göre» (M. 5) ayrılacağı bildirilen meslekler mensupları, kendi aralarından «meslek heyetlerini» sonra, bu meslek heyetlerinin her biri, yine kendi aralarından, «oda meclisleri»ni teşkil edecek kişiler

[5] Bu bakımdan, odaların, idarî sistemimiz içindeki durumu ayrıca tetkike değer. Mahallî idareler, odalardan malûmat istiyebilmekle beraber, bunlardan bir mevzuun tetkikını, doğrudan doğruya, talep edebilmek salâhiyetini haiz değildirler.

[6] Esnafı, küçük sanat erbabı ile karıştırmamak lâzımdır. Küçük sanat için Samet Ağa-oğlu, «Küçük Sanatlar Kanunu Projesi Münasebetiyle» Millet mecmuası, sayı 6 ve 7 1942; ayrıca Sanayi Umum Müdürlüğünce hazırlanmış olan (Küçük Sanatlar ve Küçük Sanatlar Kanunu Lâ-yıhasının Ana Hatları) İK. V. Türkofisi aylık bülteni, mayıs 1938.

zat seçeceklerdir (M. 6.). Nihayet, «idare heyetleri» de, «her teşekkül meclisinin kendi âzası arasından seçeceği 5-7 kişiden tereküp» (M. 7) etmiş bulunacaktır [7].

Demek oluyor ki, muhtelif mesleklere, seçim yoluyla, kademe kademe yükselen mümessilleri vasıtasıyla, bu meratibe silsilesinin başında bulunan ve vazifeleri itibariyle bir nevi icra organı mevkiinde olan «idare heyetleri» nde temsil edilmek imkânı sağlanmış bulunmaktadır. İşte, kanunun «ekonomik mesleklere şahsiyet verdiği» kanaati, bu sebpten ilerigelmış olacaktır [8]. Kanunda gösterilen vasıfları haiz bütün ticaret - sanayi ve küçük sanat erbabını ve esnafını hükmi şahsiyeti haiz tek birer mahallî organizasyon veya maksadımızı açıklamaya yarıyan başka bir tâbirle söylemek lâzım gelirse meslekler itibariyle bir «Konfederasyon» içinde teşkilâtlandırılan bu mekanizma, tamamiyle memleketin iktisadi icapları nazarı itibara alınarak, bütün mesleklerin ahenkli bir tesanüt havası içinde gelişmelerini mümkün kılmak üzere düşünülmüş ve hazırlanmış bir sentez mahiyetini göstermektedir. Bu, millî iktisadımızın, Cumhuriyetle beraber idrak ettiği «millet iktisadının organik bütünlüğü» mefhumunun, teşkilâtlanma alanında, ehemmiyetli bir tezahürüdür.

Kanunun 10—13 üncü maddeleri, odalar ve uzuvlarının vazifelerinden bahsetmektedir. Kanun vazının, inceden inceye düşünerek tesbit etmiş bulunduğu bu vazifeleri aynen dercetmeyi, bunların hem ehemmiyet ve şümülünü olduğu gibi göstermek, hem de biraz aşağıda, odaların hukuki ve iktisadi hüviyetlerini objektif olarak mütalâa edebilmek bakımından, lüzumlu ve faydalı addettik.

Ticaret ve Sanayi odalarıyla esnaf odalarının vazifeleri, 10 uncu maddede şöyle sıralanmaktadır:

- a) Meslek faaliyetlerine ait mevzular hakkında vekilliklerle, vilâyet ve belediyelere teklif ve temennilerde bulunmak;
- b) İşlerine müteallik her türlü tetkikleri yapmak, resmî makamlarca istenilen malûmatı vermek, vekilliklerin kanunlara müsteniden verecekleri vazifeleri görmek;
- c) Vasıfların ve tiplerin kontroluna müteallik mevzuatın tatbiki için Ticaret ve İktisat Vekilliklerinden verilen talimatı yerine getirmek;
- ç) Ticaret eşyasının vasıf, keyfiyet ve kemiyetlerinin tâyin ve tesbiti için lâboratuvar ve bürolar tesis ve idare etmek veya bunlara iştirak eylemek;
- d) Bölgelerdeki iktisadi ve ticari faaliyetlere ait her nevi indeks ve istatistikleri ve fiyat rayiçlerini kaydetmek;
- e) Dış memleketlerdeki konsolosluklar, ticaret mümessillikleri ve meslekî teşekküllerle muhabere ve münasebette bulunarak icabeden malûmatı alıp vermek ve Ticaret Vekilliğinin muvafakatiyle millî ve milletlerarası meslekî teşekküllere âza olmak veya bu kabil teşekkülleri kurmak;
- f) Mahallî veya bölge sergileri, panayırlar, fuarlar [9] umumi mağazalar, depolar, mevzuları dâhilinde kulüpler, müzeler ve kütüphaneler açmak, millî ve milletlerarası sergi ve panayırlara iştirak etmek ve bunların vekâlet, mümessillik ve muhabirliğini deruhte ve ifa eylemek;

[7] Bu maddelerin tatbik şeklini öğrenmek için, nizamnamenin neşrini beklemek lâzımdır.

[8] Samet Ağaoğlu, «Ulus» gazetesi, 30/12/1943.

[9] Kanunun «Resmî Gazete» den aldığımız metninde, «... bölge sergileri, panayırlar» dendiğinden sonra ayrıca «fuarlar» ibaresi de mevcuttur.

g) Ticaret ve sanat kursları açmak, mevzuları dâhilinde memleket içinde ve dışında talebe okutmak, memleket ticaretini ilgilendiren neşriyat yapmak.

Meslek heyetleri, meclisler ve idare heyetlerinin vazifelerinden bahseden 11—13 üncü maddeler hükmü de şöyledir:

Madde 11 — Ticaret ve Sanayi odalarıyla Esnaf odaları meslek heyetlerinin vazifeleri şunlardır:

- Oda meclisini teşkil edecek âzayı seçmek;
- Kendi mevzuları dâhilinde faydalı ve lüzumlu gördükleri tedbirleri oda meclisine ve idare heyetine teklif etmek;
- Oda meclisi ve idare heyeti tarafından kendi meslekleri dâhilinde bu kanun hükümlerine göre verilecek vazifeleri görmek.

Madde 12 — Ticaret ve Sanayi odalarıyla Esnaf Odalarının vazifeleri şunlardır:

- İdare heyeti âzasını seçmek;
- Meslek heyetleri tarafından yapılacak teklifleri tetkik ve müzakere etmek;
- Mevzuatın verdiği salâhiyet dâhilinde meslek mensupları için riayet edilmesi mecburi olan kararlar vermek;
- Buldukları yerin ticaret örf ve teamüllerini tesbit etmek;
- İdare heyetlerince verilecek senelik bütçe, aylık müvazene ve katî hesap ve münakale taleplerini tetkik ve tasdik etmek;
- İdare heyetleri tarafından verilecek mevzuları tetkik ve müzakere etmek;
- Alâkalı vekillikler tarafından verilecek mevzuları tetkik ve müzakere etmek;
- İdare heyetleri tarafından hazırlanacak hakem listelerini tasdik etmek;
- Oda âzası hakkında 32 nci maddenin (c) bendinde yazılı disiplin cezalarını vermek;
- Bölgeleri dâhilinde lüzum görülecek yerlerde ajanlıklar tesisine karar vermek.

Madde 13 — Ticaret ve Sanayi odalarıyla Esnaf odaları idare heyetleri vazifeleri şunlardır:

- Ticaret ve İktisat Vekilliklerinin ve oda meclisinin mevzuata göre verecekleri karar ve direktifleri yerine getirmek;
- Bütçeyi, aylık müvazeneyi katî hesap ve münakale tekliflerini ve bunlara mütaallik raporu hazırlamak ve tasdik edilmek üzere oda meclisine vermek;
- Hakem listelerini hazırlamak ve tasdik edilmek üzere oda meclisine vermek ve alâkalıların isteği üzerine hakem olmak;
- 32 nci madde hükümlerine tevfikân ihtar ve tevbih cezalarını vermek ve disiplin takibatı yapmak;
- Oda memur ve müstahdemlerinin tâyin ve azlını, terfi ve tecziyelerini icra etmek;
- Nizamnamede gösterilecek vesikaları tanzim ve tasdik etmek.

Yukarıki maddeler hükmüne göre, Odalardan, evvelâ kendi toplu hizmetlerinin görülmesinde mahallî ve merkezî devlet idareleriyle sıkı işbirliği yapmaları istenmektedir. İşte, bu işbirliğini gerçekleştirebilmek sebiledir ki, ticaret, sanayi ve küçük sanat erbabı ve esnaf topluca teşkilâtlandırılarak şahıslandırılmışlardır. Artık Odalara, âmme hizmetlerinin yürütülmesinde, resmî makamların yardımcı

organları olarak devlet teşkilâtı içerisinde ayrı bir yer verilmiş bulunmaktadır. Bu bakımdan, resmî makamlarca istenilen malûmatı vermek, Vekilliklerin kanunlara müsteniden verecekleri vazifeleri görmek [10], istandardizasyona mütaallik mevzuat hükümlerini tatbik etmek gibi, odalara ait vazifeler arasında sayılan hususlar bilhassa dikkat nazarını çekmektedir. Aynı işbirliğinin tezahürleri olarak, meclislerin, alâkalı vekillikler tarafından verilecek mevzuları tetkik ve müzakere etmek vazifeleriyle, idare heyetlerinin, Ticaret ve İktisat Vekilliklerince mevzuat gereğince verilecek karar ve direktifleri yerine getirmek mecburiyetlerini de zikretmek lâzımdır. Odalarla, resmî makamlar arasındaki işbirliğini tamamiyle emniyet altına alabilmek için kanuna ayrıca şu hüküm konmuştur: «Ticaret Vekilliği lüzum görüldüğü takdirde her zaman ve en aşağı üç senede bir bu kanunda yazılı teşekkülleri bölge kongreleri veya umumi kongre halinde toplayabilir» (M. 27). Aynı zamanda bu sayede millî ticaret ve sanayiın bütünlüğü de sağlanmış olacaktır. Öyle ümit ediyoruz ki, Odalar, kanun vazının kendilerinden beklediği bu vazifeleri lâyıkıyla başarmaya muvaffak olurlarsa, belki, bugüne kadar devlet veya mahallî idareler bütçesiyle kurulan bazı daireler teşkilâtının kaldırılması veya hiç olmazsa kadrolarının daraltılması imkânları hâsıl olabilecek (Kontrörlükler, belediye iktisat müdürlükleri - çünkü belediyelerce istenilen malûmatı odalar vermeye mecburdurlar - kadroları gibi) ve tabiatıyla bundan da, iktisadi teşkilâtlanma alanında gittikçe kabarmakta devam eden devlet masraflarına, muayyen ölçüde odaların iştiraki temin olunarak, bütçenin bu alanda yükü hafifletilebilecektir. Bu bakımdan da Odalar, prensip itibariyle, hayırlı ve isabetli bir teşebbüstür.

Ticaret ve Sanayi odalarıyla, Esnaf odaları, sadece resmî makamlarca tahrik olunarak mesleklerine ait toplu hizmetlerde işbirliği yapmaya çağrılan, bir nevi pasif teşekküller değildir. Gerçi, bunlar da, kendiliklerinden, vekilliklere, vilâyetlere ve belediyelere *teklif* ve *temennilerde* bulunabileceklerdir. Bu ise, ticaret, sanayi ve küçük sanat erbabına kendi haklarında alınacak kararlar ve hazırlanacak mevzuatta, *istişari* mahiyette de olsa, nihayet bir iştiraki ifade eder. Odalar, kendi teşebbüsleriyle, muayyen mesleklerin durumu, ihtiyaçları ve gelişmesi imkânları hakkında, anket ve monoğrafiler tanzimi ile, ilgili makamlarca mesleğin inkişafı için alınmasını lüzumlu gördükleri tedbirlere işaret edebilirler; millî sanayi ve ticaret alanında takip ve tatbikinde muvaffakiyet görülen esasların müşahede ve tesbitinde ehemmiyetli rol oynayabilirler. Hulâsa, Odalar, millî iktisadımızın ehemmiyetli bir alanında, *müşahede* ve *araştırma* müesseseleri halini almaya namzet görünmektedirler. Bu hususta memlekette yegâne salâhiyetli merkezî istatistik idaresi olmak itibariyle, bu teşekküllerin, İstatistik Umum Müdürlüğü ile de sıkı münasebet tesis etmeleri temenni olunabilir.

[10] Mahallî idareler, odalara doğrudan doğruya vazife veremeyeceklerdir.

Resmî makamlarla bu karşılıklı işbirliğine müvazi olarak, odalar, millî iktisadın kalkınması dâvasında da hukukan vazifeli kılınmışlardır. Elbetteki, bu memleket ve bu millet içinde icrayı sanat eden büyük, küçük, yerli, yabancı bütün unsurların, bu yurt ve bu halka karşı iktisadi ve içtimai bir fonksiyonları olmak lâzımdır. Meslekle ilgili kütüphaneler, müzeler açmak, neşriyat yapmak, milletlerarası meslekî teşekküllere âza olmak, içerde ve dışarda talebe okutmak gibi esaslar, işte bu anlayışın birer neticesidir.

Buraya kadar söylenenler, odaların kuruluş ve bilhassa vazifeleri itibariyle, *âmme müessesesi* karakterini haiz olduklarını göstermektedir. Şimdi, bunların kurulduktan sonra dahi, Ticaret Vekilliğiyle olan münasebetlerinin tetkiki, bize, bunların mahiyetini daha açık ve katî olarak ortaya koymaya hizmet edecektir.

Ticaret Vekilliğinin bu teşekküller üzerinde olan salâhiyetleri, muhtelif vesilelerle tezahür etmektedir. Evvelâ, Ticaret Vekilliğinin teşebbüsüyle kurulan odalar, aynı Vekilliğin daimî teftiş ve mürakabesine tâbidirler (M. 2). Teşekküllerin, kuruluşlarında olduğu gibi, lâğv ve tasfiyelerinde de salâhiyetli makam bu Vekilliktir (M. 24). Ticaret Vekilliği, lüzum gördüğü takdirde Ticaret ve Sanayi odalarıyla Esnaf odalarına bölgeleri dâhilinde ajanlıklar açmalarını da emredebilir (M. 25). Teşekküllerin temsil ve ilzam olunmalarında, rolünü evvelce işaret etmiş bulunduğumuz idare heyetleri reisinin tâyini, idari uzuvların teşkilinde takibolunan seçim usulünün aksine olarak, Ticaret Vekilliğine aittir (M. 8). Aynı Vekillik, odaların her birinin nezdinde, bir umumi kâtip ve icabında, bir de umumi kâtip muavini tâyinine salâhiyetlidir (M. 9/1); bunların ücretleri Vekillikçe tesbit edilerek teşekküller bütçesinden tediye olunur (M. 23). Umumi kâtipler mensup oldukları odaların idare heyeti ve meclisi nezdinde hazır bulunarak Ticaret Vekilliğini temsil eder ve bu teşekküller tarafından verilen kararlar aleyhine adı geçen Vekilliğe itirazda bulunabilirler (M. 9/1); bunlar, aynı zamanda, mensup oldukları teşekküllerin memur ve müstahdemlerinin de âmiridirler (M. 9/3). Ticaret ve Sanayi odalarıyla Esnaf odalarının bütçeleri ve hesap usulleri Ticaret Vekilliğince tesbit olunacak esaslara ve tiplere göre hazırlanır ve bütçelerden sarfiyat idare heyetlerinin kararı ve reis ve umumi kâtiplerin imzalarıyla yapılır (M. 21). Odalar, her sene tahakkuk eden gelirlerinin % 10 unu fon olarak kanun ve nizamnamelerle tasrih edilen vazifelerin ifasına tahsis edilmek üzere, Ticaret Vekilliğinin göstereceği millî bir bankaya tevdi mecburdurlar; bu paradan Ticaret Vekilliğinin müsaadesi olmadan sarfiyat yapılamaz (M. 22). Her hangi bir odanın tasfiyesi halinde de, mevcutları paraya çevrilerek, aynı suretle hareket olunur (M. 24/2). Bu teşekküller ancak Ticaret Vekilliğinin izniyle borç para alabilirler (M. 29). Ticaret - sanayi ve esnaf odaları uzuvlarının feshine salâhiyetli merci, Ticaret Vekilliğidir. Vekillik bu salâhiyetini, «çalışmaları meslekî ahlâk ve halkın ihtiyaç ve menfaatleriyle ahenkli olarak yürütülmediği veya mevzuata göre verilen hizmetler ifa edilmediği hallerde» (M. 26/a) re'sen, diğer hallerde

ilgili meclis âzası ve meslek mensuplarının, muayyen nispetler dâhilinde yapılacak, yazılı talepleri neticesinde kullanır, (M. 26). Nihayet gerek odalar tarafından verilip de umumi kâtipler tarafından aleyhine itiraz olunan kararlar (M. 9), gerekse odalar veya odalarla ticaret borsaları veya odaların uzuvları arasında çıkacak her nevi ihtilâflar Ticaret Vekilliğince katî bir karara bağlanır. Bunlardan başka Ticaret Vekilliğinin disiplin cezaları tatbikında (M. 32) ve umumi ceza takibatında da (M. 35) ehemmiyetli salâhiyetleri vardır. Ticaret Vekilliğinin, millî sanayi ve ticaretimizin teşkilâtlandırılmasındaki bu geniş ve mutlak salâhiyetleri, 31 inci madde ile şu suretle teyidedilmektedir: «Bu kanunda yazılı teşekküllere kayıtlı olan veya olmıyan hakiki ve hükmi şahısların milletlerarası ticari mahiyette sergi ve fuarlara iştiraki Ticaret Vekilliğinin müsaadesine bağlıdır.» [11]

Hulâsa, kuruluş, işleyiş ve vazifeleri itibariyle, Ticaret ve Sanayi odalarıyla Esnaf odaları, *hükmi şahsiyeti haiz âmme müesseseleri* olarak görünmektedir. Böylece, bu teşekküllerin *hukuki mahiyetini* belirtmeye çalıştıktan sonra, şimdi, biraz da *iktisadi hüviyetleri* üzerinde durmak istiyoruz. Bu maksatla «âmme hukuku hükmi şahsiyetinin bütün karakterlerini haiz» [12] meslekî teşkilât sayılmak itibariyle, önce, kısaca «*Korporasyon*» un iktisadi hususiyetlerini göstermeye çalışacağız.

Evvelâ, zamanımızdaki Korporasyonun, Orta Çağ Korporasyonu demek olmadığını işaret etmek icabeder. Lonca kelimesiyle ifare ettiğimiz Orta Çağ Korporasyonları, siyasi otoritenin hükmü dışında, «*kendiliğinden*» teşekkül eden meslekî birliklerdi [13]. Bu birlik, mamulâtının kalitelerini bozmamak, âdil fiyat ve âdil ücretle meşgul olmak gibi meslek ahlâkının muhafazası ve gelişmesi, usta - kalfa - çırak münasebetleri ve korporasyon mensupları arasında yardımlaşma bağlarıyla de meslekî tesanüdün kuvvetlenmesi uğrunda çalışmakla beraber, aslında, âzasının menfaatlerini korumak endişesiyle kurulmuş, kapalı, inhisari mahiyette bir teşekküldü [14]. Hiç şüphesiz, zamanımız korporasyonlarından kasdolunan bu değildir. Ve bununla beraber, bizi burada ilgilendirmiyen siyasi rolü ve idari organizasyonu dışında, yani tamamiyle *iktisadi - içtimai* bir müessese olarak, Kor-

[11] Bu madde hükmünden, meselâ İktisat Vekilliğinin teftiş ve mürakabasına tâbi ve hükmi şahsiyeti haiz «Eti Bank» ın milletlerarası bir sergiye iştiraki için, Ticaret Vekilliğinin müsaadesi lâzımdır fikrini anladık. Eğer böyle ise, «*müessese*» bakımından ayrı olmakla beraber, «*fonksiyon*» bakımından aynı olan Ticaret ve İktisat Vekillerinin birleşmesi suretiyle millî iktisat bütünlüğümüzün daha kolayca temin edileceği hakkındaki kanaatimiz teyyüdedecektir. Esasen teşkilât itibariyle dahi, bugün Sanayi Umum Müdürlüğü ve küçük sanatlar İktisat Vekilliğine bağlıdır. Bu bakımdan da her iki Vekilliğin tek bir salâhiyet altında birleştirilmesiyle, odaların sevki idaresinin daha rasyonel olarak düzenlenebileceği tâbiidir. Ayrıca salâhiyet ve vazife tedahülleri de kalmamış olur.

[12] J. Lescure, Le nouveau régime corporatif italien, Paris, 1934, S. 9.

[13] J. B. de la Gressaye, Le syndicalisme, l'organisation professionnelle et l'Etat. Paris 1930, S. 4.

[14] Korporasyonlarda meslek ahlâkı için, Durkheim (çeviren Mehmet Karasan), «Meslek Ahlâkı» Ticaret Vekâleti, «Konjonktür», No. 7—9, 1942. Aynı baskısı da yapılmıştır.

porasyonun iyi bir tarifi de yapılmış değildir. Ama buna rağmen, her yerde, korporasyon tabiriyle, bir mesleğin bütün kollarına mensup iş veren ve işçilerin mümessillerini bir araya getirerek, bunlar arasında çıkacak ihtilâfları halletmek ve bu maksatla teşebbüslere talimat vermek salâhiyetini haiz ve nihayet korporasyona dâhil teşebbüslerin her birini merkezî idarenin bazı direktiflerine tâbi tutan, meslekî teşekküller fikri akla geldiği söylenebilir [15].

Demek oluyor ki, liberal kapitalizmin tamamiyle «fizyolojik» ârazına karşı koyabilmek maksadiyle, bizzat devlet tarafından kurulan zamanımız korporasyonu, millet iktisadının *cebren*, meslekler itibariyle veya daha doğru olarak istihsalin *teknik* bütünlüğü bakımından, top yekûn teşkilâtlanmasını ifade etmektedir. Bu teşkilatlanmada gözetilen ana gaye, teşebbüsleri umumi menfaatten ilham alan bir *disipline* tâbi kılmaktır. Korporasyon, bu hususiyetiyle «kendi iktisadi ve içtimai menfaatlerini temsil ve müdafaa etmek kaygusuyla iş veren veya işçilerden mürekkep, müstakar bir teşkilât» [16] olan «*Sendika*» dan tamamiyle farklıdır [17]. İktisadi faaliyetin, devletin velâyeti altında, milletin umumi menfaatlerine uygun olarak, nizam altına alınması keyfiyeti, korporasyonu, kapitalist sistemin tarihî gelişmesinde [18] bağrından çıkararak, daha ziyade âzasının menfaatlerini korumak endişesiyle, muayyen bir istihsal şubesini tanzim etmeye çalışan, *Kartel*, *Konzern* gibi müteşebbisler birliği yani *Gruplar*la, büyük bir teşebbüs veya daha güzel bir ifade ile bir teşebbüs *ağrandismanı* olan *Trust*den de ayırdeder. Bu fark, bilhassa, anonim şirketler veya Kartellerde idare heyetine tekabül eden korporasyon meclisinin, müsavi miktarda iş veren ve işçi mümessillerinden terekküp etmesinde kendini açık olarak gösterir [19].

Korporasyonun yerini, başlıca ayırdedici vasıflarıyla iyice tesbit edebilmek için yaptığımız bu kısa ıstıtrattan sonra, şimdi asıl maksadımıza dönerek, korporasyonun *iktisadi - içtimai* vazifelerini tesbit etmeye çalışalım.

Korporasyon evvelâ, muayyen bir istihsal alanında çalışan teşebbüslerin kâf-fesini ihtiva eden bir organizasyondur. Ham maddeden, mamûl maddenin satışına kadar geçen bütün derecelerde yer almış teşebbüsler, bu organizasyona dâhil bulunurlar. Bu itibarla, teşebbüslerin korporasyonlara ithalinde kabul olunan kıs-

[15] E. James, Les formes d'entreprises, Paris 1935, S. 152.

[16] Fr. Perroux, Syndicalisme et Capitalisme, Paris, 1938, s. 3.

[17] E. James, yukarıki eser, aynı sayfa.

[18] Burada teşebbüsler birliği yani «Grup» ların, kapitalist sistemin zaruri bir neticesi olarak telâkki olunmalarına işaret etmek icabeder; şu mânadaki, iktisadî hayatta serbest rekabeti kaldırmak ve monopol vaziyeti tesis etmek kastiyle teşebbüsler birliği, yani «Gruplar» meydana gelebiliyorsa bu ancak, takip olunan iktisat siyasetinin elverişli olması neticesidir. Gerçi Devlet mâni olmadığı takdirde, her iktisat sisteminden ziyade, Kapitalist iktisadında müteşebbislerin ergeç bir anlaşmaya varmaları tabiidir. Bu hususta, bütün néoliberal müellifler, hususiyile, L. Robbins, La grande dépression 1929-1974, Paris, 1935, bilhassa fasıl VII s. 152-190: «Restrictionism» et «Planning».

[19] J. Lescure, yukarıki eser, s. 20.

tas, *istihsal devri*, «*cycle productif*» dir. Şu halde bir korporasyon muayyen bir *istihsal devri* içinde yer alan, ziraatçıları, sanayicileri ve tüccarları bir araya toplar [20], meselâ hububat müstahsilleri, makarna ve bisküvit fabrikatör ve tüccarları. Bu hal, kapitalist sistemde müşahede olunan, *ufki* ve *şakuli tamamlanma* (Intégration) hâdisesiyle «*iktisadi*» değil, fakat «*teknik*» mahiyette bir benzerlik ifade eder.

Aynı istihsalı yapan teşebbüsler bir araya toplanmış olunca, «*istihsalin tek elden disiplini*» altına alınması kolaylaşmış olur. Yani başka bir ifade ile, korporasyon, kanunen, istihsalin tanzimine salâhiyetli kılınır. Artık istihsal olunacak emtia miktarını tâyin, siparişleri fabrikalar arasında tevzi, mevcut teşebbüslerin genişletilmesi veya yeni teşebbüslerin kurulması gibi, istihsale ilgili hususlarda karar salâhiyeti korporasyona aittir.

Diğer taraftan, *fiatler* de, prensip itibariyle, kapitalist veya hususiyle burada tamamiyle mahalline masruf tâbiriyle *piyasa iktisadi* sisteminde olduğu gibi, piyasa şartlarına göre tekarrur etmeyip, korporasyonlarca tesbit edilir [21].

Korporasyonun bilhassa içtimai bakımdan ehemmiyetli rolü, başında *kollektif mukavele*nin [22] tanzimi olduğu halde, sermaye ve iş münasebetlerini kendi içinde halletmesinde müşahede olunur.

Şimdi bu mütalara göre, Ticaret ve Sanayi odalarıyla, Esnaf odalarının *iktisadi ve içtimai* hüviyetini belirtmeye çalışırsak, şunları söyleyebiliriz:

Evvelâ, memlektimizde işçi ve iş veren münasebetleri, 3008 numaralı ve 1936 tarihli İş Kanunuyla, devletin tamamiyle «*Şahsiyetlendirilen Millet*» anlayışına dayanan, *sınıfcı* değil fakat *halkçı* esaslarımız dâhilinde halledilmiştir [23].

Diğer taraftan, kanundan, odaların istihsalı tanzim, fiatleri tesbit etmek gibi tamamiyle iktisadi mahiyette olan her hangi bir işle vazifelendirildiğine dair bir hüküm çıkarmak mümkün değildir. Esasen odalar, bu mânada, bir *karar organı* değil, belki bir *icra organı*dır. İdare heyetlerinin vazifelerinden bahseden 13 üncü maddede «Ticaret ve İktisat Vekilliklerinin... mevzuata göre verecekleri karar

[20] J. Lescure yukarıki eser, S. 30. — Görülüyor ki, bu şekilde korporasyon, meslekî teşkilât değildir; tam meslekî teşkilât ortaçağ loncalarıdır. Esasen, bu *cycle productif* mefhumu İtalya'da korporasyonların teşkili için daha sağlam bir temel olarak görüldüğünden, *kategori*'ler itibariyle teşkilâtlanmadan vaz geçilmiştir.

[21] Bu hususlarda fazla bilgi için Prof. J. Lescure'ün 1934 tarihli İtalyan kanununu tabli eden ve yukarıda adı verilen broşürüne bakılabilir.

[22] İsviçre Borçlar Kanununun 322, 323 üncü maddelerine tekabül edip Borçlar Kanunumuzun 316 ve 317 nci maddelerinde bahsolunan «umumi mukavele» (= *contrat collectif*) nin memleketimizde tatbik yeri yoktur.

[23] Cumhuriyet rejiminin teessüsünden bugüne kadar geçirdiği tekâmülü, teşriî hayatımızda takibederek, Türk Devlet anlayışını ortaya koymanın çok ilgilendirici olacağına kaniiz. Devletimizin bilhassa *sosyal* karakterini açıklamaya hizmet edecek böyle bir teşebbüsü, selâhiyetli âmme hukukçularımızdan beklemekte haklı bulunduğumuzu zannediyoruz.

ve direktifleri yerine getirmek» hükmünün mevcudiyeti, bunu açıkça gösterir. Bu husus yukarda mevzu bahis edilmişti.

Şu halde, ne tamamiyle *iktisat* meselelerini (istihsalin tanzimi, fiatlerin tesbiti yani kısaca iktisadın sevk ve idaresi) halletmek, ne de 3008 numaralı kanunu mahsusla halledildiğine göre, *sermaye ve iş* münasebetlerini tanzim etmek bahis mevzuu olmayınca, Odalar Kanununun memlekete getirdiği nedir?

Bu evvelâ, Ticaret Vekilliğinin murakabe ve teftişi içinde Sanayi, Ticaret, Küçük Sanat erbap ve Esnafını bölgeler dâhilinde *teşkilâtlandırılmasıdır*. Bu teşkilâtlarla âmme müesseseleri arasında *iş ortaklığı* tesis olunmaktadır. Meslekî ahlâk ve tesanüdün, halk ihtiyaç ve menfaatleriyle ahenkli olarak muhafaza ve inkişafının sağlanması bahis mevzuudur. Ticaret Vekilliği, odalara millî menfaatlerin icabettirdiği yönde istikamet verecek, oda meclisleri de, mevzuatın verdiği salâhiyet dâhilinde meslek mensupları için riayet edilmesi mecburi olan kararları vaz'edecektir. Hulâsa, odaların, kuruluşundaki maksat her şeyden evvel *terbiyevi (éducatif)* dir, denilebilir. Kanaatimizce, bu kanun, daha önceleri başka şartlar altında, fakat hep aynı müşterek gayenin istihsali yani millî menfaatlerin korunması ve iktisadi hayatta meslekî ahlâkın muhafazası ve bu suretle hususi menfaatlerle umumî menfaatlerin ahenkli olarak yürütülmesi ve inkişaf ettirilmesi uğrunda alınan tedbirlerin (meselâ 1705 numaralı Ticarete Tagşışın men'i ve İhracatın Murakabesi ve Korunması Hakkındaki Kanun) sistemleştirilmesi mânasını ifade etmektedir. Bu sistemin ruhunu, *iktisadi insanın* «homo œconomicus» [24] hareketlerinde millî ideal ve meslekî ahlâklılık taraflarının kuvvetlendirilmesi keyfiyeti teşkil etmektedir. Bu millî endişemiz, o günlerin şartlarına göre, büyük rehber Atatürk tarafından aynen şöyle düsturlaştırılmıştı: «... Sırası gelmişken, Cumhuriyetin tüccar telâkkisini de kısaca ifade edeyim: tüccar, milletin emeği ve üretimi kıymetlendirilmek için, eline ve zekâsına emniyet edilen ve bu emniyete liyakat göstermesi gereken adamdır.» [25].

4355 sayılı Odalar Kanunu, uzun vâdeli bir *teşkilâtlanma* kanunudur. Gerçi, kanunun neşri tarihinden itibaren, dört ay içinde Ankara, İstanbul ve İzmir Ticaret ve Sanayi odalarının teşkilâtlarını yeni kanun hükümlerine uydurmaları mecburiyeti kabul olunduğu halde, diğer Ticaret ve Sanayi odalarının bu kanuna

[24] İktisat *ilmi'ne* yabancı olanlar, «homoœconomicus» ü kaba ifadesiyle *din imanı para* adam tipi olarak ele alır ve buna dayanarak iktisat ilmini, hakikatte değişmeyen ve çok sağlam olan temelinden yıkmaya çalışırlar. «Homoœnomomicus» ün realitede mevcut insandan, zihnî tecrit yoluyla varılan *mefruz* bir insan tipini söylemek için, iktisadi vakıalar arasındaki zaruri münasebetleri bu mefruz insan tipinden hareket ederek bulup ortaya koymaya çalışan meselâ, V. Pareto'nun, aynı zamanda meşhur bir sosyolog olduğunu işaret etmek kâfidir sanırız. *tecrit* (abstraction) tabîi ilimlerde de zarurîdir; tecritsiz ilim yapmaya, eğer ilimden kastolunan Aristo'nun tâbiriyle *umumî olan şeyse*, imkân yoktur.

[25] 1937 yılı, B. M. M. açış nutuklarından.

göre yeniden teşkilâtlanmasıyle Esnaf odalarının teşkili zamanının Ticaret Vekilliği tarafından tâyin edileceği tasrih olunmuştur (M. 36).

Tamamiyle kendi iktisadi ihtiyaçlarımızdan doğarak memleket sanayi ve ticaretinin, millî emellerimize göre inkişafını temin hususunda, bizde, haklı ümitler uyandıran ve bu itibarla da, yurt içinde mümkün olduğu nispette büyük ölçüde, bir an evvel teşkilini görmek istediğimiz, odalar teşkilâtı bir «*orkestra*» farz olunursa, bu orkestranın şefliğini yapmak Ticaret Vekiline ait bulunmaktadır. Ticaret Vekili ve odalardan, millete güzel bir «*senfoni*» dinletmelerini istemek, bizim biricik samimî temennimiz olacaktır.